

1718 Armfeldts felttog i Trøndelag

1. Konklusjon / følgende av Armfeldts "mislykkede" felttog

Finland: En ytterligere utarming, og oppgitthet, over en marsj vestover etter vedvarende kamper mot Russland. Halvparten av Armfeldts soldater kom fra "Finland".

Sverige: En definitiv slutt på Sverige som stormakt i Europa. Et stort tilbakefall for Jämtland som ble beskattet og utarmet.

Norge: Trolig den verste utarming av Trøndelag noen gang dersom en ser bort fra Svartedauen. En lidelse blant sivilbefolkningen som grunnet sult og sykdommer førte til at flere nordmenn døde av denne krigen vinteren 1718/19 enn hva Armfeldt mistet i snøstormen over Tydalsfjellene. Bare i Trondheim førte "beleiringen" - og antall flyktninger - til at over 2 000 døde.

Store deler av Trøndelag mistet i løpet av et par måneder alt de eide av mat, klær og brensel. I flere bygder ble alle gårdene tilintetgjort av brann.

Krigen: Det var aldri noen store slag, kun korte sammentrefninger med norske styrker som slo til i geriljastil. Felttoget var en kamp mot sult og naturkreftene i en umild årstid, hvor naturen visste seg fra sin verste side på mange, mange år.

Prestasjonen: Prestasjonen vil variere ut i fra hvilken vinkel en ser felttoget. Militært var det selvfølgelig mislykket, og det ble gjort store feil innen planleggingen og strategien for øvrig under ferden, men tar en i betraktning at det var et felttog som skulle vedvare i en måned i delvis sommerklær, må det som skjedde i de påfølgende måneder gi et visst rom for beundring. Flere tusen karolinere i sommerklær, hadde i løpet av fem værharde måneder aldri hatt tak over hode.

At så mange som i overkant av 1 500 karolinere overlevde marsjen over fjellet, må sies å være en prestasjon i seg selv.

2. Hovedpersoner

- Armfeldt:** General og øverstkommanderende for felttoget. Født i Finland 9.nov 1666. Døde i Pernå, Finland den 24. okt 1736.
- Hadde deltatt i en rekke felttog på kontinentet og mot Russland, med store utmerkelser, og var en høyt anerkjent offiser, som krevde hard disiplin og stilte meget store krav til sine soldater. Meget religiøs.
- Budde:** Generalmajor og øverstkommanderende for den Nordenfjellske Armeen. Født i Fredrikstad 31. des 1660. Døde i Trondheim den 13.apr 1729. Var i mange år i tjeneste på kontinentet. Ble slått til ridder av Dannebrogen i 1721.
- De la Barre:** Generalmajor og sjef for Armfeldts kavaleri. Var selv "tøffen" under felttoget, og herjet så langt som til Dovrefjell før jul 1718.
- Motzfeldt:** Oberst under general Budde. Forsøkte å stoppe Armfeldt fra å krysse Nidelven. Måtte rømme sørover, og brant alle fjellstuene på Dovrefjell for å hindre at general de la Barre skulle få ly til å samle krefter og fortsette forfølgelsen.
- Långstrøm:** Kjent Kaptein, og Armfeldts mest betrodde mann. Hadde flere oppdrag som spion før og under felttoget. Ble skudd i nedre del av Forradalen v/Hegra den 24.nov 1718 under et rekognoseringsoppdrag for å finne retrettmuligheter.
- Stor-Tomas:** Tomas Olsen fra Aunebygda, som gikk på ski over Tydalsfjellene på oppdrag fra general Budde. Tilbakela 12 mil på en dag, og gikk i løpet av tre påfølgende dager 30 mil.
- Bersvendsen:** 59-årig bonde fra Tydal som var hovedveiviser for Armfeldt over fjellet. Døde straks marsjen var over.
- Lars Jonsen Østby:** Bonde fra Østby i Tydal. Var veiviser over fjellet, og frøs i hjel ved Essandsjøen.
- Ingeborg Østby, Brynhild Tuset, Anne Østby:**
- Kvinner fra Tydal som ble tatt med som gisler.

Karolinerne:

Opprinnelig var karolinerne kongens garde (livvakter), senere elitesoldater i form av skvadroner med en oberst som kaptein, majorer som korporaler og kapteiner som menige. Begrepet ble senere utvidet til å gjelde alle offiserer, og til slutt et alminnelig uttrykk for Karl XII's soldater.

Dertil kommer det flere navngitte personer, gårdsnavn og stedsnavn som har tilknytning til ulike hendelser i forbindelse med felttoget. Det være seg krigstrefninger, plyndringer, henrettelser, kjærlighetsaffærer, hvilke gårder Armfeldt bodde på etc.

3. Felttogets rute

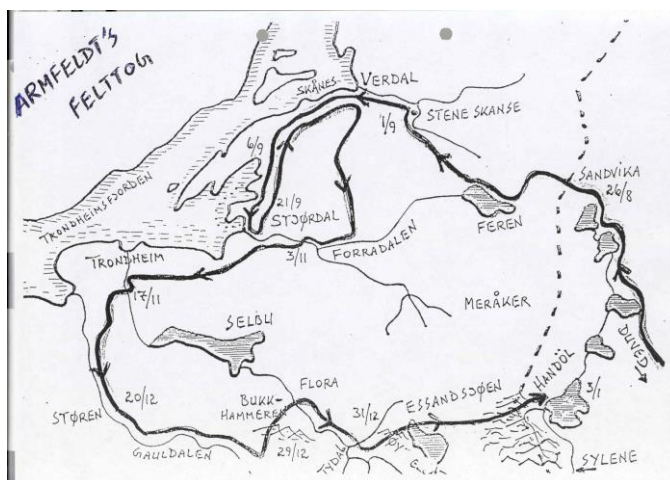
Målet var Trondheim.

Grovt skissert: Fra Duved v/Åre i Sverige mot norgesgrensen sør av Sanvika. Derfra mot Verdal, Levanger og Stjørdal.

Fra Stjørdal tilbake til Verdal. Ny fremrykking fra Verdal mot Trondheim over Skogn, Markabygda, Forradalen og ned til Hegra øst av Stjørdal.

Fra Stjørdal mot Trondheim, til Støren og oppover Gauldalen til Haltdalen. Over fjellet til Tydal.

Fra Tydal, over fjellet til Handøla i Sverige.

4. Tidsperioder

Planlagt felttog: Aug 1718 - Sep 1718 (6 uker)
Felttoget vedvarte: Aug 1718 - Jan 1719 (5 mnd)

Samling i Duved, Sverige:	18. aug 1718
Krysset grensen:	26. aug
Stene skanse (Verdal) faller:	01. sep
Skånes skanse (Levanger) faller:	03. sep
Skogn	05. sep
Åsen	06. sep
Langstein	07-08. sep

Skatval	10. sep
Stjørdal	17. sep
Tilbake til Verdal	21. sep
Ligger i leir i Verdal	23. sep - 30. okt
Forlater Verdal	30. okt
Hegra, øst av Stjørdal	01. nov
Forlater Hegra mot Trondheim	02. nov
Leir ved Bakke gård, Tr.heim	05. nov - 14. nov
Krysser Nidelven	14. nov
Ligger i ulike leirer sør av Melhus	ca. 15. nov - 18. des
Felttoget sprer seg oppover Gauldalen	
Armfeldt ligger på Støren	20. des
Fortroppene ligger i Haltdalen	24. des
Mellomjulen tilbringes i Aunegrenda	
Marsjen over Bukkhammeren til Tydal	29. des
Ås og Østby i Tydal	30. des
Avmarsj fra Østby mot Handøla, Sverige	01. jan
Ankomst Handøla (nordøst av Sylane)	03. jan

5. Hensikten med Armfeldts felttog

De ulike svenske kong Karl'er hadde ført krig mot Russland og på kontinentet med blandet hell. Det er likevel klart at Sverige på slutten av 1600-tallet var en stormakt i Europa, kanskje den ledende. Likevel klarte norske styrker fra Trøndelag av og til å rykke inn i Sverige på "raid" (Gyldenløvefeiden). Men det skulle straffe seg senere, da den svenske generalen Sparre kom innover Tydal og Røros i ren hevn, og la grensebygdene i Norge i ruiner.

Ved sekelskifte begynte det derimot å snu seg for svenskene på kontinentet. Likeledes mislykkes Sverige med et felttog mot Norge i 1716. Som en slags "kompensasjon" for sine tap ovenfor Russland og Polen, vendte kong Karl XII seg for fullt mot Norge, ved samtidig å gå inn både sønnafjells og nordafjells.

Kong Karl XII ledet selv angrepet mot Sør-Norge, og falt den 30.

nov 1718 svensk tidsregning/"julianske" kalender, tilsvarende 11. desember norsk tidsregning/"gregorianske" kalender. Norge hadde gått over til den nye tidsregningen i 1700, mens Sverige kom etter først i 1753. Jeg benytter i disse notater svensk tidsregning. Som en liten kuriositet kan nevnes at Tydalingene også brukte svensk tidsregning under felttoget. Tydal hadde så seint som 18 år etter innføringen ennå ikke etterkommet det norsk/danske påbudet.

Søskenbarna Fredrik 4 og Karl 12 i krig med hverandre

Hensikten med å sende Armfeldt inn i Trøndelag var å ta Trondheim by med Kristiansten festning og Munkholmen. Om dette i seg selv var hovedhensikten - sammen med angrepet i sør - å erobre Norge fra Danmark, eller om det var ledd i en større politisk sammenheng, er noe uklart. Det hevdes fra enkelte historikere at hensikten med å komme inn over Trøndelag, var en koalisjon mellom Karl XII og Jacob Edvard av Skottland, hvorpå karolinerne skulle seile ut fra Trondheim for å bistå Skottland. I vederlag skulle skottene hjelpe Sverige i Østersjøen. Når denne hensikten bringes på banen, henvises det til at Armfeldts felttog medbragte hele 5000 vannsekker i skinn (for en eventuell overfart), samt at det lå en rekke seilskip utenfor Trøndelag.

Riksråd Gustav Bonde i boka "Sverige under Ulrika Eleonora" forteller at freden med Russland var nærmest ferdig da Karl XII falt. I fredsavtalen var et av vilkårene at 12 russiske krigsskip og nødvendige førselsskip skulle gå fra Arkangelsk til Trondheim og føre Armfeldts hær på 10 000 mann over til Skottland. I følge presten Hans Grøn på Værnes spurte flere karolinere hvor langt det var fra Trondheim til Skottland, fordi det var dit de skulle.

Enkelte historikere støtter Skottlandsteorien, men de fleste forkaster den, blant annet professor Ragnhild Marie Hatton. Snakket om Skottland var trolig kun desinformasjon, og vannsekkene var med fordi det var lemenår i fjellet.

6. Opptakten

Flere av regimentene som nettopp var ferdige i kampen mot Russland bestod av finner. Disse hadde nok sett for seg noe helt annet enn å bli sendt vestover. Men Armfeldt var selv finsk, og hadde stor innflytelse på befolkningen som bodde i Finland. Likevel må all krigingen, og stadig avgivelse av unge menn til soldater ha vært hardt på de deler som i dag er sørvestlige Finland.

Store områder av Sverige ble hard beskattet, og naut og buskap (slaktedyr og proviant) ble rekvirert fra langt sør i Sverige. Jämtland og Härjedalen ble nærmest flådd for disponible ressurser.

Tross disse oppsamlinger av slaktedyr, kom den delen av felttoget til å mislykkes før det hadde startet. Å drive 2 500 slaktedyr + 6 700 hester oppover mot Duved krevde større beiteomfang enn offiserene hadde regnet med. Vinteren 1717/18 hadde vært meget hard, og sommeren kom meget seint og med vedvarende regn og ødela de få veier/stier som var i området. Det hevdes at det regnet i flere uker. Alt beiteområde langs ruten gikk med, og utarmet den lokale befolkningen. Stor nødslakting måtte finne sted. Dette førte til mangel på salt senere. Det heter seg på folkemunne, at den oppsamlingen som pågikk utover sommeren i Jämtland, fullstendig jevnet hele distriktet til ødelagt jord og søle.

Generolløytnant CARL GUSTAV ARMFELDT

Hestene måtte prioriteres, slik at ved avmarsj fra Duved i august, var det kun noen få slaktedyr (proviant) med. Meste parten av disse igjen måtte også gis opp ved kryssing av grensen. Felttoget gikk inn i Norge nesten uten reserveproviant. En kan si at intendanturen hadde sviktet, og et felttog uten intendantur har vanligvis ingen sjanser.

7. Styrkene

Armfeldt: De ulike regimenter bestod i snitt av 700 mann. Når vi så vet at et regiment bestod av 1500 mann, kan en selv tenke seg hvor hard krigen i øst mot Russland hadde kostet.

4 kavaleriregimenter
8 infanteriregimenter
2 bataljoner
Kapt. Långstrøms frikompani
Armèstab
Artilleri
727 skyssbønder med 2 928 hester.
57 prester og feltskjærere

I alt hadde Armfeldt:

10 073 mennesker
6 721 hester

Budde: Etter at Nordenfjellske fikk hjelp av Det Opplandske Regiment, Det Akershuske Regiment og Oberst Kruses Dragonregiment bestod styrken av:

Vanlig infanteri:	6 200 mann
2 borgerkompanier:	200 mann
Landdragoner:	720 mann
Nordenfjellske Drag:	1 014 mann
Artilleri:	40 mann

I alt: 8 174 mann

+	Orlogsskipet	"Sydermansland"
	Fregatten	"Søridderen"
	Huggerten	"Landsort"

Før Budde samlet alle styrkene i Trondheimsområdet, hadde han ved innledningen av Armfeldts felttog disponerte styrkene slik:

Snåsa + Stene Skanse (Verdal)	:	ca. 1 400 mann
Buran og Restad	:	ca. 670 mann
Forradalen	:	ca. 530 mann
Meråker	:	ca. 320 mann
Tydal/Selbu	:	ca. 320 mann
Røros	:	ca. 620 mann
Kystbevoktning	:	ca. 160 mann

8. Felttoget mot Trondheim

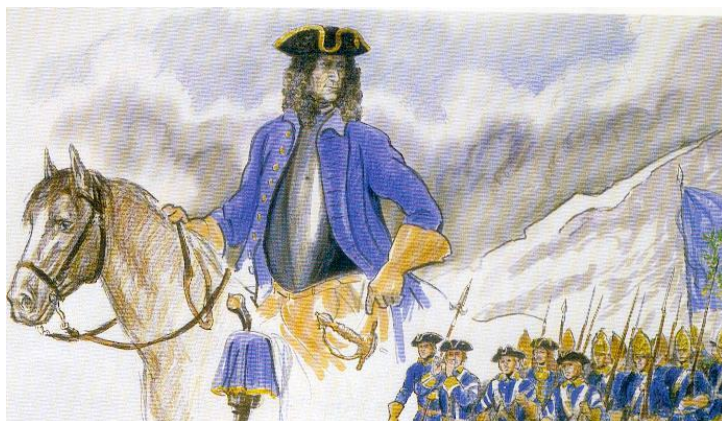
0) Starten

Etter det mislykkede angrepet på Norge i 1716, hadde Norge gjort sine forberedelser mot et nytt felttog fra svensk side. Både Sverige og Norge hadde løpende informasjon om hverandres bevegelser.

Spioner på den tiden var det mange av, og hvor spesielt den svenske kapt. Långstrøm var en flittig gjest i Norge.

Samtidig som svenskene samlet seg utover sommeren 1718 i Duved, iverksatte general Budde forhugninger i en del trange daler og pass. Dette hadde igjen svenskene full oversikt over, slik at ved

valg av innfallsrute var dette nøye tatt med i beregningen. - Svenskene hadde i over et år utbedret "veien" oppover mot den norske grensen - langs Medstugan og Skalsstugan. Rapporter fra Otto Vellings d.y - som i årene før hadde hatt i oppdrag fra Karl XI å finne alternative ruter inn i Norge, slo fast at den beste ruten inn til Norge var over Verdal, og at grenseterrenget måtte passeres på oppfrossen mark.

Ovennevnte tilsier at Armfeldt for lengst hadde pekt ut ruten til å gå via Skalsstugan til Verdal, samtidig som general Budde var godt forberedt på hvor Armfeldt ville komme.

Medio august 1718 startet felttoget fra Duved v/Åre på veien nordvestover mot den norske riksgrensen sør av Sandvika, der hvor riksvei 72 slynger seg nedover Inndalen mot Sul og Verdal. Et dalføre som 688 år tidligere hadde ledet en annen stor feltkriger mot sitt skjebnemøte med Trøndere på Stiklestad.

i) Første etappe – mot norskegrensen

Første etappe gikk fra Duved til Norskegrensen. Avmarsjen ble trolig fremskyndet etter sterkt press fra Kong Karl XII, til tross for militærstrategisk motstand ut ifra at

"bakken var ikke frossen". Det skal på den annen side også bemerkes, at det altfor lange tidsrommet som gikk med til oppsamling og forberedelser i Duved, medførte at store deler av provianten gikk med før selve felttoget kom i gang. Ved avmarsj hadde troppene proviant for 30 dager.

Armfeldts lojalitet overvant fornuften, og felttoget var (i etterpåklokskap) nesten over (tapt) før det hadde startet.

Allerede etter tre kilometer måtte de store, tyngre kanonene/artilleriet, to haubitsar og et stort antall firespannsvogner settes igjen. De sakk rett og slett igjennom det våte jordmonnet. Husk igjen rådgivernes ord: "... må forgå på frossen mark...".

Det som i utgangspunktet skulle være en parademarsj, hadde allerede i starten betraktelig reduserte den fysiske, for ikke å si, den psykiske styrken og kampmoralen.

Ved ankomst riksgrensen den 24. august, sendte Armfeldt ut et skriftlig budskap til alle innbyggerne i Trøndelag, hvori han anmodet alle om å holde seg på gårdene. - (Det var greitt før i tiden, angrepene kom ikke altfor overraskende, - en sa liksom fra på forhånd: "*Nå kommer jeg*").

ii) Andre etappe – mot Stene skanse (Verdal)

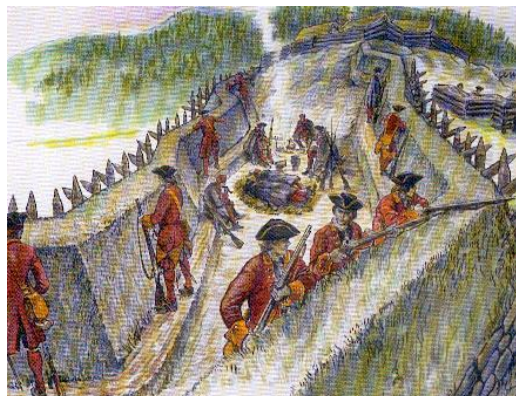
Inndalen slenger seg nedover fra grensen mot Verdal, og er i utgangspunktet med sin trange utforming ganske enkel å forsvare. Dette hadde som tidligere nevnt etterretningsvesenet til Karl XI og Karl XII for lengst funnet ut, samt mindre fortropper som krysset grensen 25. august, rapporterte store forsvarsansamlinger mellom Sul og Stene festning. Armfeldt valgte derfor like etter grensepassering med hovedarméen den 26. august 1718 å svinge til venstre og dra sørover mot Feren (stor innsjø). Dette medførte en meget strabasjøs tur i "villmarken", over fjell, tett småskog, berg og myrer. Felttoget valgte mest mulig å følge myrer ved hjelp av kavlebrulegging. En slitsom og langsom prosess, men den eneste muligheten ved fremdrift av artilleri i den naturen som er rundt Feren. Bare ved Feren ble det lagt ned over sju kilometer med kavlebroer.

Onsdag 27. august hvilte hæren i leir ved Feren. Tross nødvendig behov for hvile, lot Armfeldt likevel mindre tropper begi seg av sted i ulike retninger, hvis hensikt var å virvle opp støv, og derigjennom forvirre norske speidere og general Budde.

Norske militære myndigheter fulgte selvsagt nøye med i alle bevegelser felttoget gjorde. Spørsmålet var derfor om Armfeldt ville fortsette sørover, ned til Meråker, og så følge Stjørdalselva mot Trondheim. En kan kanskje si at han burde ha gjort det, og så senere ta Stene skanse og dermed sikre forsyningslinjene fra Duved gjennom Inndalen. På den annen side, var Inndalen så strategisk viktig at det trolig var et overordnet mål allerede i begynnelsen å sikre dalføre, både som forsyningslinje og retrettmulighet, slik at han ikke kunne bli avskjært og måtte kjempe på flere flanker.

Armfeldt valgte derfor å opprettholde sin "nye" plan, - ved å fortsette vestover, over

Fersvola, og ta Stene skanse fra sørvestsiden, hvor ingen kanoner var rettet. En kan stille seg spørsmålet om ikke oppbyggingen av Stene skanse og general Bugges forventninger om et angrep gjennom Inndalen var noe naive. Ingen militær med noenlunde sunn fornuft ville ensidig følge Inndalen ned til forhugninger og bakholdsangrep. Tapene ville bli for store. Til forsvar for norske disposisjoner kan vel sies, at vel ingen som kjenner terrenget mellom Feren og Stene skanse, kunne tro det var mulig å ta seg frem, samt angripe, fra sør. Ser en ensidig på selve fremrykningen, var det en meget beundringsverdig prestasjon.

Det hadde lyktes Armfeldt å fange noen norske spanere, slik at informasjon vedrørende skansens disposisjoner ikke var helt ukjent for generalen. Festningen ble forsvart av oberst Balthazar Meitzner og 1 100 mann. Disse kom nå alle under kommando av General Budde selv.

Armfeldts taktiske disposisjoner utmanøvrerte det norske forsvaret av Stene skanse, som flyktet og overga skansen den 1. september. Tapstallene er omstridte, men i følge Verdal Historielag, side 110, falt en svenske, 20 nordmenn og 10 nordmenn ble tatt til fange. Av kjente episoder rundt slaget ved Stene skanse, nevnes oftest Stor-Ingvald på Levring som felte 12 svensker i mann-mot-mann kamp før han selv seig om, samt Ole Toresen Stor-Vuku, 76 år gammel, som hadde Armfeldt på kornet, men kruttet var ikke tørt og klikket, - og dermed selv fikk en kule i hode.

General Budde dro sørover til Stjørdal, og norske garnisoner i Trondheim bestående av ca. 1 700 mann gjorde seg klare til kamp.

Uansett hvordan en ser på forsvarstaktikken til Budde, og Stene skanses strategiske betydning, kan en trolig hevde at Stene skanse og forhugninger i Inndalen, tvang Armfeldt til å slite seg frem i "villmarken". Det ga forsvaret bedre tid til å omdisponere. Men først og fremst var det for svenskene et beinhardt slit som ingen har gjort før - og knapt vil gjøre etterpå. Fremrykningen fra norskegrensen til Stene skanse (Verdal) var en utrolig prestasjon. Samtidig var det så ressurskrevende på alle måter, at det var trolig her hele felttogets indirekte skjebne ble besejlet.

Den fremtreden årsaken til ovennevnte påstand ligger i det faktum at provianten ble fortere oppbrukt, etterforsyninger/påfyll underveis manglet, og soldatene ble utsatt for sykdommer. I henhold til karolinske forskrifter skulle alt drikkevann kokes. Men en trenger ikke stor fantasi for å forstå at 10 000 mann i gjørme og myr, i en utholdelig varme ifølge svenske tidsskrifter, og opptatt med et blodslit uten like, - lot seg friste til en håndfull med vann.

Etter erobringen av Stene skanse - og videre sikring av dalføre bakover mot Sverige - ble store deler av hæren grunnet utmattelse og sykdom sendt tilbake til Duved. Armfeldt satte igjen en garnison på ca. 500 mann på Stene festning under ledelse av

oberst Konrad von Bildstein.

Fra Stene skanse sendte Armfeldt et nytt budskap, denne gangen til beboerne i Trondheim, - om å holde seg i ro og fortsette med sine daglige gjøremål.

iii) Tredje etappe – mot Stjørdal

Etter at Stene skanse var erobret, inntok Armfeldt Skånes skanse ved Levanger uten motstand. Nøklene fikk han overrakt av skansens kommandant kl 0800 onsdag 3. september. Her lot Armfeldt 100 mann bli igjen for å sikre skansen under kommando av Major Erik Faber. Den norske kommandanten Von Wahlen, som overga seg uten motstand, ble tatt til fange - og ba selv om å få dra til Sverige, hvor han døde i stor fattigdom.

Armfeldt hvilte så ut noen dager, og hadde blant annet leir 19 km sør av Skogn kirke og i Åsen den 5. og 6. september. Her ventet blant annet Armfeldt på 579 hester med proviant fra Duved, men som trolig aldri kom frem.

Herfra startet en annen type krig, og som i virkeligheten ble den verste motstanderen - og som avgjorde hele felttoget, nemlig: kampen mot sulten, kulden og sykdommene.

General Budde hadde gitt ordre til bøndene i Trøndelag om ikke å forta innhøsting, som i sin tur kunne ha kommet svenskene til gode. Armfeldt ble tvunget til å sette soldater til innhøstingsarbeide.

Trondheim og Trøndelags forsvarer
GENERALLOUTHAANT VINCENT BUUDE

Innenfor karolinerne hersket det til å begynne med korrekt orden og knallhard disiplin. Blant annet skulle ingen stjele fra befolkningen, eller på annen måte forvolde skade. Alt som ble beslaglagt skulle betales. På den annen side ville enhver som gjorde motstand måtte bøte med "ild eller sverd". Etter hvert som dagene gikk, og etterforsyninger ikke nådde frem, ble sulten verre og verre, utålmodigheten større og større, disiplinen dårligere og dårligere. Forsyningene nådde ikke frem som et resultat av det våte jordsmonnet oppe ved grensen, som fortsatt ikke var frosset til. Likeledes utøvde norske motstandsgrupper geriljakrig ("hit and run") mot forsyningslinjene, samt vanskeliggjorde alternative fremsendelser.

Mens dette pågikk - og Armfeldt ventet/hvilte - lurte lokalbefolkningen unna både proviant og husdyr.

Mandag 8. september bryter Armfeldt opp fra Åsen og møter motstand av 300 norske soldater under ledelse av Major Brun i det trange passet ved Langstein. I et brev til Karl XII beskriver Armfeldt stedet Langstein som "*alle slemma vegars sammandrag*" - og at han aldri hadde sett noe så besværlig hverken i Alpene eller Pyrenene. - Armfeldt kom med en liten tropp rundt nordmennene, som ble redde for å bli avskjært totalt, og flyktet. Felttoget brukte hele to dager på å passere Langstein fordi et utrolig kraftig

regnvær gjorde bergene meget glatte og veien (stien) nesten uframkommelig.

Armfeldt slo leir den 11. september ved gården Vold sør av Skatval kirke, omtrent der gamle hjemmet ligger i dag. Her ble han frem til onsdag 17. september. Det dårlige været fortsatte, provianten var så godt som oppbrukt, sykdommer herjet og mismotet steg faretruende. Svenske forskere mener at denne torsdagen den 11. september var den virkelige innledningen til katastrofen som skulle komme i Tydalsfjellene.

17. september rykker Armfeldt frem til Stjørdal, og slår leir ved ferjeleiet ved Stjørdalselva (Sandferhus). Broene lengere opp var fjernet, og båtene lå på andre siden. Armfeldt forsøkte å bygge en flytebro fra Værnesdalen (noen hundre meter nord av flystripa) over til Langøra, men den kraftige stormen som pågikk medførte at det kom en stor flom og tok den med seg. Felttoget ble tvunget til å slå ny leir ved prestegården. Svært lite proviant kom igjennom fra Duved og Stene skanse. Kraftig snøvær innledes den 19. sept i fjellene og forhindret tilgang på alle forsyninger. Situasjonen var dramatisk for hele felttoget. Det ble ikke bedre med tanke på et angrep mot Trondheim, da det så oppstod rykte blant soldatene om at det var kommet ordrer fra Sverige om at felttoget skulle avsluttes og returnere hjemover.

Stjørdalselva stanset Armfeldt

I flere bøker og artikler hevdes det at Stjørdalselva stanset Armfeldts fremrykning. Underforstått at det var elva si skyld at ikke karolinerne inntok Trondheim, men midlertidig måtte gjøre retrett. Dette er en myte - en god og berikende så dann - en tradisjonsfortelling som gir dalføret en følelse av makt og samhold. Ikke ukjent fra andre dalfører i forbindelse med krig og uår. For å ta konklusjonen først: Stjørdalselva passet Armfeldt meget bra som unnskyldning og årsakskilde overfor kongen. Felttoget var allerede delvis mislykket og sårbart, grunnet mangel på proviant og utsatt for sterke naturkrefter. Denne kombinasjonen medførte sult, sykdom, manglende disiplin, selvtukt o.l. Alt dette måtte rettes opp først, - deretter kunne Trondheim angripes. Stjørdalselvas medvirkning er en ren desinformasjon. Å henvise til protokoller fra ulike regimenter, inkl. brev/rapport fra generalen selv - som nevner elva, - viser hvor lett en lar seg affisere av desinformasjon. Så vidt meg bekjent nevnes ikke "muligheter og alternativer", men nedtegnelser viser kun til generelle vær-/ statusrapporter.

Tegn: Alf Lannerbäck

Armfeldt ville rett og slett ikke over. Han følte seg ikke sterk nok, og var usikker på hva Budde ville gjøre på andre siden. Stjørdalselva var ikke bare en fin unnskyldning overfor Kongen, men en sikring mot Budde. At de forsøkte seg med flytebroer og

mislyktes - var rett og rimelig. Det skulle ta seg ut ovenfor kong Karl XII - som hadde en kontinuerlig kurerrute langs svenskegrensen - at de ikke gjorde noen forsøk. Armfeldt måtte ha en dokumentasjon. Den fikk han ved å gjøre "beregnete mislykkede" forsøk.

Det hevdes fra mange hold at en flom hindret overfarten. Det er lite som tyder på at en evt. flom kom overraskende på Armfeldt. Som profesjonell og erfaren offiser med et godt utbygd rekognoseringsystem kunne han ha forsert sin fremrykning dersom han var urolig for at en tentativ flom kunne stanse overfarten. Dette påvises også i "Liv og lagnad" side 371. - Armfeldt hadde ikke noe valg. Han lå rett og slett i ro ved Vold på Skatval for å vente på provianten som skulle komme gjennom Inndalen. Felittogets skjebne var enkelt og greitt at intendanturen sviktet, og hadde ingenting med Stjørdalselva å gjøre verken direkte eller indirekte. Hva gjelder intendanturens disposisjoner er det i den forbindelse igjen misvisende å referere til all buskapen Armfeldt medbrakte med tanke på proviant. Slakteprovianten i et antall av 2 500 kom aldri over svenskegrensen. Den ble satt igjen på svensk side - og trolig gikk 800 dyr med før felittoget forlot Duved. - Per Sulåmo skriver det så flott i sitt hefte om Armfeldt på side 8: "*.....måtte de fleste gjenværende (slaktedyrene) drives tilbake - før inte att bli liggande kvar på fjallet til korp-föda*". Igjen er det derfor en myte å påstå at Armfeldt medbrakte et stort antall dyr som slakteproviant. Hadde han så gjort ville han selvsagt ikke fått de problemer han fikk.

En eventuell flom går på denne årstiden like raskt tilbake som den kommer, og varer knapt en dag eller to. Det var derfor kun å vente noen døgn dersom Armfeldt absolutt ville over akkurat ved Sandferhus og mot all formodning - slik enkelte har hevdet - ikke hadde nødvendig utstyr til å krysse en flomstor og stri elv. Å trekke seg tilbake til de "rikere" inntrønderbygdene var et nederlag og en innrømmelse av at felittoget var "mislykket". Å skylde på elva var beleilig. I ettertid vokste myten om at elva stanset Armfeldt frem blant bygdefolket. Helt naturlig.

Myten avlives gjennom følgende punkter til ettertanke:

- 1) Felittoget hadde glimrende og erfarne ingeniørtropper som lett laget broer og båter/flåter. Med tanke på pkt. 7 - kunne Armfeldt selvsagt benyttet samme mobile strategi på sin første fremrykning mot Trondheim - og faktisk unngått Stjørdal / Sandferhus og hele elva.
- 2) Karolinerne hadde krysset et utall med elver i Russland og Europa som gjør Stjørdalselva til en "liten kloakkbekk", selv flomstor.
- 3) Da Armfeldt hadde passert Langstein var elva så lita at det var ingen sak for Armfeldt å komme over dersom han absolutt ville og måtte. Ref. side 371 i Liv og Lagnad.
- 4) Dersom Armfeldt fryktet en flom - kunne han ha forsert fremrykningen med tanke på kryssing av elva isteden for å ligge i ro i seks dager på Skatval. På denne tiden hadde flere svenske tropper tatt seg over Stjørdalselva. Ref. igjen side 371.

- 5) Selv en flom går ned etter noen dager, spesielt på denne årstiden (september). Armfeldt kunne bare vente.
- 6) Elva hadde flere og smalere partier lengre oppe som lett kunne forseres. På linje med alle andre elvekryssinger hadde selvsagt fortropper rekognosert alternative overfartssteder. Sandferhus var ikke "et must" i så henseende.
- 7) Felttoget brukte store flåter (for kanonene, tyngre utstyr etc) på veien tilbake fra Stjørdal søndag 21. september, helt tilbake til Åsenlandet.. Hvorfor ikke styre og manøvrere seg over til Hell eller Hommelvik? Ref. Liv og Lagnad side 372 + Svante Hedins mesterverk side 47.
- 8) De hadde massevis av tømmer. Hele Værnessletta var dekt av skog.
- 9) Svenske kavaleripatruljer hadde kommet seg over elva - hvilket beviser at det lot seg gjøre.

Så hvorfor ble det som det ble - og myten om at elva stanset Armfeldt fikk grobunn i folks bevissthet? Fordi naturfenomen spilte en betydelig rolle i tradisjonsfortellinger. Jfr. mytene om tømmervelt og Prillarguri i Kringen under Skottetoget i 1612. Gode "vandresoger" som en skal ta "alvorlig" i relasjon til nasjonalfølelsen og lokalpatriotisk samhold, men for øvrig er de kun det de i virkeligheten er, nemlig "røverhistorier". Respekten for naturen og naturkreftene var så stor, og hang så sterkt igjen fra førkristelig tid da Stjørdalselva var både "Gud" og "mor" - at det var helt naturlig i dobbelforstand at bygda i 1718 klamret seg fast i respekt og stolthet over sin egen elv. For bygda ga det samhold, ære og håp. For Armfeldt ga det en betimelig unnskyldning ovenfor sin Konge og sin egen selvrespekt.

iv) Fjerde etappe – tilbake til Verdal

Situasjonen hadde tvunget Armfeldt til å "plyndre" det som var av gårder i Stjørdalen. I den forbindelse utspant det seg stor dramatik for befolkningen, slik det alltid har gjort i forbindelse med krig og plyndring. Det oppstod sykdommer og pest, folk sultet, frøs og omkom. Hele Stjørdalsområdet fra Verdal til Trondheim, inkl. Meråker hadde i 1713: 2 800 innbyggere. Folketallet i Stjørdal var ifølge Stjørdalsboka: 570 personer og i Skatval 607. Hvor dramatisk det hel var, illustrerer følgende tall. I 1719 døde hele 392 personer i Stjørdal. Jon Leirfald skriver på side 48 at det har ikke siden Svartedauen vært mindre folk i Stjørdalsbygdene enn i 1720. Folk søkte om å få slippe å betale skatt, som det var over 20 ulike typer av, men dette ble avslått av dansk kongen. Så seint som i 1722 var det kun 22 bønder i Stjørdalsbygdene som hadde noe å betale med da skatteoppkreverne kom.

Stjørdalsområdet var for lite til å gi nødvendig proviant til en stor hær, hvorpå Armfeldt besluttet å trekke seg tilbake mot de mer ressurssterke og rike bygdene lengre nord.

Etter feltgudstjenesten søndag 21. september begynner marsjen nordover igjen. Generaladjutant Marcks von Wurtemberg får i oppdrag å ta seg frem til kong Karl XII i Strømstad med melding om Armfeldts disposisjoner. Soknepresten i Stjørdal, Johan Grøn (død 1728) varslet general Budde om hva Armfeldt aktet å gjøre.

Artilleriet og syke soldater ble fraktet rundt Skatval og Langstein på flåter. Samtidig ble Oberst Johan Stiernschantz sendt rake veien til Ytterøy for å samle proviant. Disse ble angrepet av 200 nordmenn på Ytterøy fredag morgen 27. sept, og måtte flykte i båter over mot Levanger. 84 finner mistet livet, mens 50 andre ble tatt til fange. Fangene ble utvekslet ved grensen nærmere ett år senere.

Tirsdag 23. september slår armeen seg ned i Åsen, hvor den blir frem til den 27. Da ble leiren flytte til Skogn, hvor de var til 30. sept. Armfeldt lot 200 mann bli igjen for å sikre passet ved Langstein, men disse ble angrepet fra sjøsiden av tre danske båter.

Fra Duved sendes nye 345 hester med proviant, men snøen var tre alner ved Skalstugan.

Da Armfeldt trakk seg tilbake fra Stjørdal, fulgte general Budde etter med 2 400 mann. Disse lot aldri Armfeldt få fred. Ytterligere 2 000 nordmenn fulgte oberst Storm fra Trondheim i båt til Tautra, hvor de møtte general Budde. Generalen fikk nok etter hvert "kalde føtter" med tanke på forsvaret av Trondheim, og beordret snart sistnevnte styrke tilbake til byen.

En kan i ettertid stille seg spørsmål om dette var rett, - eller om Budde med nærmere 6000 "friske" menn kunne ha klart å nedkjempe ca. 7 000 "syke og utarmede" fiender? Eller var general Budde så kaldbernelig at han anså at felttoget gjennom "utsulting og kulde" vil gå i oppløsning av seg selv. Og hvor stort ville tapet bli av norske soldater ved et direkteangrep, i forhold til det tap og lidelser sivilbefolkningen ville måtte komme til å bli utsatt for, - gjennom Armfeldts påfølgende uunngåelige plyndringer dersom Budde ikke gikk til angrep. Ser en på hvordan hele Trøndelag etter hvert begynte å merke "plyndringene" og "sykdommene", kan en også stille spørsmål om de norske soldatene i realiteten var så "friske"?

Armfeldt hær var i alle fall ikke særlig friske. Ved en oppstilling torsdag 2. oktober i Levanger var i alt 1706 soldater syke. I brev til Kongen skriver Armfeldt at nøden var stor og at han selv kun var "*haut und bein*".

I de påfølgende dager slår felttoget seg ned i Verdal, hvor de ulike regimenter slår leir fra Stene skanse i øst, via Bollegården i Vuku, forbi Stiklestad og til Verdalsøra i vest. Armfeldt hadde sitt hovedkvarter på gården Marivold.

Oppholdet i Verdal

Lørdag 18.oktober returnerer generaladjutant Wurtemberg fra Kong Karl XII med beskjed om øyeblikkelig å ta Trondheim. Kongens misnøye var stor. Tross dette skulle det gå ytterligere over en uke før Armfeldt satte kursen mot Trondheim. Tapet for

Armfeldt under oppholdet i Verdal var 243 personer, hvorav 54 døde, 3 hengt, 92 deserterte og 94 hadde blitt tatt til fange av nordmennene. På dette tidspunktet hadde felttoget også mistet 810 hester, ca. en tredjedel av antallet som forlot Duved i august.

Hva som skjedde mellom 21. september og 27. oktober i Nord-Trøndelag hva angår sivilbefolkningen, er trolig den største katastrofe som har rammet denne del av landet, med unntak av Svartedauen i 1349. - Utallige er de tragiske episoder som har måtte funnet sted, og som har overlevd på folkemunnet i de ulike bygder gjennom generasjoner, og som delvis også har blitt gjengitt i ulike bygdebøker. Her kan en lese stedsnavn, personnavn og nøye beskrivelser vedrørende større og mindre hendelser.

Armfeldt befalte at innhøsting, tresking, baking o.l skulle pågå dag og natt. Dette var likevel ikke nok. En storstilt utplyndring av mat, klær og brensel pågikk kontinuerlig. Når nøden er stor nok, bli alle mennesker som dyr, heter det. Gårdene forsøkte forgjeves å gjemme unna, men til liten nytte. Nøden bredde seg som ild i dobbelforstand. For å holde seg varme ved leirbålene begynte armeen ganske tidlig å rive garder og "brenne de opp". De som satte seg til motverge - uansett forhold - ble regelrett henrettet. Sult og sykdom tok snart knekken på store deler av befolkningen. Flere forsøkte å

Tegn: Steinar Berg

rømme, men årstiden med sterk kulde, regn og snø, ga ikke rømningene store muligheter. Store flokker forsøkte å ta seg frem til Trondheim, og søke mat og vern der. Dette medførte at byen og dets befolkning, samt store antall soldater - som i og for seg var i en beredskap og nesten beleiret - måtte dele med stadig flere, og nøden og sykdommene fikk ekstra gode vilkår.

I følge Bjarne Slappgard, Verdal Historielags skrifter 1978, døde 450 sivile i Verdal vinteren 1718-19, og bygda ble omtrent utradert under Armfeldts beleiring. Verdal Historielag skriver på side 113 at karolinerne brente ned alt de kunne etter seg. Historisk sett har slike forhold ikke blitt underlagt nok oppmerksomhet, men fullstendig druknet i felttogets dramatiske skjebne i Tydalsfjellene. At 3 700 soldater frøs i hjel, er en ufattelig tragedie i seg selv, men det er ingen tvil om at det omkom flere norske sivile i Trøndelag den vinteren enn Armfeldt totalt mistet på fjellet. Bjarne Slappgård sier det meste gjennom følgende spørsmål: "*Kva skulle folk leva av?*"

Skogn var den bygda i Trøndelag som var mest plyndra under hele felttoget, mens Verdal mista flest folk av samtlige bygder.

Flere bygder opplevde en ny "svartedaue" og ble så godt som totalt øde. At dette ikke har blitt viet samme oppmerksomhet som selve felttoget, skyldes trolig at det fra norsk side ikke har fremkommet så mye historisk forskning som på svensk side. Svenskene satt igjen med alle dagbøker og skriftlig militært materielle. Av 1187 bibliografier om Armfeldts felttog, er det ytterst få som er norske. Derne er det et faktum at tidligere

historieskrivning ofte omhandlet det strategiske, og i liten grad så det hele ut i fra hverdagen til de sivile. Et poeng bør nevnes i forbindelse med innkreving og plyndring. Armfeldt sørget under store deler av felttoget for at det var finske soldater som stod for meste parten av det "ubehagelige". Svenskene fra Jämtland og Härjedalen hadde nemlig sterke bånd og følelser for nordmennene gjennom slekt og giftemål over kjølen. Det viser også en side av menneske Armfeldt.

v) Femte etappe – mot Trondheim igjen

Avmarsjen mot Trondheim ble ytterligere utsatt da Armfeldt først sendte ut en fortropp mot Sverige, samt satte ut rykte om at han aktet å returnere til Duved for godt. Han mente dette ville avlede general Budde, som Armfeldt trodde fortsatt befant seg på Ytterøy, slik at Armfeldt kunne rykke raskt frem og komme før Budde til Trondheim. Nå lykkes ikke Armfeldt i dette, i og med at Budde allerede noen dager tidligere hadde seilt til Trondheim.

Torsdag 30.oktober dro hovedstyrken avsted mot Trondheim. Denne bestod da av ca. 6 500 mann. I spissen gikk Per Olofsson og tre andre bønder fra Verdalen som veivisere. Felttoget valgte en annen vei enn sist, og dro over Skogn, Markabygda og til Forradalen (som strekker seg nordøstover fra Hegra). Det var kaldt og frossen mark, hvilket Armfeldt utnyttet, og satte opp en ilmarsj med kun få timers hvile om kvelden.

Mens Armfeldt rykket frem i måneskinnet, var General Budde opptatt med å forsterke forsvaret i Gevingåsen sørvest av Stjørdal.

Søndag 2. november lå armeen stille i Hegra. Samtlige ble beordret til Gudstjeneste. Armfeldt var en sterk troende mann, og begynte hver dag med en feltgudstjeneste.

Mandag 3. nov krysset Armfeldt over Stjørdalselva mellom gårdene Vold og Trøite, fortsatte så neste dag over Mostadmarka og slo seg ned ved Hallstad, hvor Armfeldt valgte å "hvile ut" etter den sju dagers lange ilmarsjen. Armfeldt visste da at general Budde var i Trondheim, og at "overraskelsesmomentet" var nyttesløs.

Torsdag den 6. nov bryter Armfeldt leir klokken ni og rykker frem til Bakke gård utenfor selve byen. Fortroppene lå ved Nidelva og mot Lade gård.

Beleiringen av Trondheim

De nærmeste dager lå armeen i ro, mens kontinuerlig rekognosering pågikk. En mindre styrke forsøkte å komme over Nidelva ved Tiller. En norsk dragontropp ble sendt ut fra Trondheim og gikk i en felle, slik at rettemulighetene ble avskjært. En norsk dragon ble drept, og åtte ble tatt til fange.

Lørdag 8. nov ankommer generaladjutantene Dohna og Didron med ordre fra kong Karl XII. Det var den siste meldingen Armfeldt mottok fra hjemlandet under felttoget,

og lød: "*omedelbart staden attaquera*".

Søndag den 9. nov ble det holdt en større Gudstjeneste, og resten av dagen gikk med til å lage stiger, båter og annet utstyr for det forestående angrepet. I loggbøker fra Helsingeregimentet fremgår det at angrepet mot Trondheim var planlagt å finne sted den 14. november. På denne tiden hadde proviantmangel, sykdom og dårlig vær på nytt svekket armeens kampmoral og styrke. Det nevnes at kun 4 000 var stridbare.

Nå stod det ikke bedre til inne i Trondheim og på festningen. De manglet mat, og pesten krevde mange offer. Kommandanten på Kristiansten festning var oberst Casper Fredrik Mühlenport. Kommandanten av Stene festning, Balthazar Meitzer, som hadde kommet med sine styrker til Trondheim, døde mandag 10. nov av sterk kolikk.

Trondheim hadde på begynnelsen av 1700-tallet ca. 6 000 innbyggere. I tillegg måtte nå byen huse nærmere 8 000 soldater og kanskje 1 000 - 2 000 flyktninger fra bygdene omkring. I følge Lars Runar's bok "Historia kring Kjølén" fra 1991, side 87, - mistet over 2 000 av disse livet i byen på grunn av "beleiringen" som følge av sult og sykdom (pest / epidemier). Det ble etablert et barnehjem for de barn som mistet sine foreldre under beleiringen, som fikk navnet "Blåskolen", og ble etablert i et nytt hus ved Domkirken, der Waisenhuset nå ligger.

Ser en på resten av befolkningen i Trøndelag, som trolig ikke bestod av altfor mange, må en påregne at de fleste bygder ble fullstendig utarmet, utbrent og så godt som "utslettet" på alle vis gjennom en krig som omtrent ikke felte sivile eller soldater i form av direkte krigshandlinger med kuler og krutt, men gjennom sult og sykdommer i en forvinter som værmessig har blitt betraktet som den hardeste på mange år.

General Budde hadde frem til nå valgt en defensiv taktikk ute på bygdene, som ikke alle var like enige i. Generalen fortsatt sin passivitet, under til dels meget sterk kritikk av så vel egne offiserer som sivilbefolkningen i Trondheim. - Det er på det rene at både Budde og Armfeldt kjente til hverandres - til en hver tid gjeldende - styrke og slagkraft. En kan derfor spørre seg hvorfor ikke Armfeldt gikk til angrep langt tidligere mens han var langt overlegen i antall soldater, og nordmennene ikke hadde fått utbygd Trondheims forsvar. Likeså kan en spørre seg hvorfor general Budde med sin totalt overlegne slagkraft under beleiringen av byen ikke gikk til angrep, slik befolkningen ville - og øverstkommanderende for Norge i ettertid har ment.

Her skal nevnes at svenske historikere stiller seg ganske uforstående til Armfeldts ubesluttsomhet. Det var ikke "*den samme Armfeldt*" som hadde utøvd slike fortreffelige disposisjoner, besluttsomhet og kampegenskaper mot Russland og Polen noen år tidligere.

Andre mener de har svaret, - og det endelig "bevist" for at det hele dreiet seg om noe helt annet enn en kamp med kuler og krutt. De to armeene hadde i bunn og grunn minst problemer med hverandre. De hadde derimot en felles ytre fiende, nemlig: sult, sykdom/epidemier og kulde. De tall som det vises til gjennom ulike historieskrivninger er derfor lite reelle hva relaterer muligheter for kampinnsats.

Onsdag 12. nov gikk det ut ordre om tidlig avmarsj dagen derpå. Båter, stiger og proviant for fire dager skulle medbringes.

Torsdag forflyttet felttoget seg fra Bakke gård og til Tesli herregård, hvor Armfeldt opprettet hovedkvarter. Hæren flyttet seg allerede dagen derpå til Høggen sør av Trondheim. Lørdag bygges en flytebro i 18 deler. I helga gjøres ytterligere forberedelser til et angrep.

Tidlig mandag morgen den 17. nov bryter Armfeldt plutselig opp. Ved Jonsplassen svinges flytebroen ut i Nidelva, og i løpet av seks minutter er den festet på andre siden. Den norske troppen, som har overvåket Armfeldt, blir samtidig satt under kraftig ild fra artilleriet, og etter 10 minutter er general De la Barre og oberst Cronstedt kommet over elva, og avskjærer den norske styrken under ledelse av oberst Peter von Motzfeldt. Nordmennene blir fullstendig overrumplet, avskjært og må flykte sørover. Dermed innledes en av de mer direkte "krigshandlingene" under felttoget, - ikke et angrep på Kristiansten festning og Trondheim, men en intens forfølgning sørover etter Motzfeldt og hans 600 ryttere. Kombinert med denne forfølgelsen ønsket Armfeldt å forsøke å opprette forbindelse sørover til kong Karl XII.

Isteden for å angripe Trondheim, drar nå Armfeldt sørover og slår leir langs Gaula, hvor Armfeldt sprer armeen utover, og selv oppretter nytt hovedkvarter sør av Nypan kirke på gården Rate. Her forblir Armfeldt til 25. nov.

Forfølgingen av oberst Motzfeldt

General De la Barre forsøker å ta igjen Motzfeldt, men sistnevnte klarer å forsinke forfølgerne ved å brenne broa ved Hov i Soknedal. I flere dager fortsetter jakten sørover, ofte innenfor synsavstand. Fredag 21. nov slår De la Barre leir straks sør av Oppdal kirke. Nordmennene oppnår nå et forsprang, og svenskene ser aldri mer Motzfeldt og hans menn.

Lørdag morgen fortsetter likevel De la Barre oppover Drivdalen og over den bratte Vårstigen til Kongsvold. Oppe på Dovrefjell gir forfølgerne opp og vender tilbake til Drivdalen, hvor de slår leir. Motzfeldt rir over Dovre til Sel i Gudbrandsdalen. På sin ferd over Dovrefjell lar han samtlige 4 fjellstuer brenne ("den brente jords taktikk"). De velkjente stedene Drivstugu, Kongsvold, Hjerkin og Fokstugu brant altså ned fredag 21 og lørdag 22. nov 1718 svensk tidsregning, 2. og 3. desember norsk tidsregning.

I "Heimen", mars 1964, skriver Nils Sletbak at trolig kom aldri De la Barre over Vårstigen, men fulgte isen oppover elva. Nils Sletbak gjengir også en del interessante skriv fra Motzfeldt til Budde, hvor han anklager to av sine offiserer for å ha sviktet da svenskene kom seg over Nidelva. Den ene ble senere stilt for krigsrett. Det var tildels store problemer innad i Motzfeldts tropper, spesielt offiserene var ofte uenig med sin sjef. Motzfeldt fikk av sine overordnede meget sterk kritikk for å ha brent fjellstuene på Dovre, da det i seg selv også satte "de rødkledde" (norske styrker) i fare ved kommende overfart, - slik det er påpekt i flere militære skriv fra offiserer til

kommanderende general.

Søndag flytter De la Barre til Oppdal, hvor han iverksetter en storstilt plyndring av mat, klær, brensel og høy. Det største problemet for en kavalerist er selvfølgelig høy til hestene. De la Barre la beslag på alt høy i Oppdal, slik at flere bønder i bygda måtte drive buskapet sitt over fjellet til Gudbrandsdalen. I boka fra Oppdal heter det seg at enkelte måtte føre dyrene helt til Vågå for å få nok høy.

De la Barre utsteder også et "patent" (opprop) til befolkningen, hvor han meddeler at de norske styrkene er jagd bort eller er innesperret i Trondheim. Generalen setter så kurs mot Kvikne, der han tar til fange bergverksdirektør Bostrup Tax og 32 bønder. Svenskene forblir på Kvikne frem til 8. desember, trolig for å sikre seg kobber.

General De la Barre tar seg så frem til Røros hvor han rir inn klokken halv to onsdag den 10. desember, og tar bolig i bergverksdirektør Theodorus Bergmans hus. De la Barre blir i Røros helt frem til 27. desember da han på nytt forenes med Armfeldt. Mens De la Barre var i Røros pågikk en stadig utplyndring for å holde seg og sine soldater i livet. Likeså ble de stadig angrepet av mindre norske tropper som kom sørfra, slik at svenskene måtte flere ganger sende ut styrker helt ned til Tynset for å jage bort nordmennene.

Oppholdet i nedre Gauldal

Armeen blir nå liggende i flere uker langs Gaula. Armfeldts soldater sveiper over mesteparten av Sør-Trøndelag. Utallige ekspedisjoner til ulike dalføre blir gjennomført, og det er i bygdebøkene en rekke fortellinger om disse plyndringstoktene.

Trolig ble Armfeldt tvunget til å flytte seg sør av Trondheim, hvor tilgangen på proviant, klær og brensel var større. Sjansene for å bli avskjært av general Budde hva gjelder forsyninger fra Stene festning og retrettmulighetene nordover, telte nok mindre. Armfeldt hadde nok på dette tidspunktet innsett at forsyningene nordfra ikke ville komme frem uansett. Derfor måtte han klare seg selv ved selvtekt, samt finne alternative forsyningslinjer. Dette bekreftes gjennom Långstrøms fall, som kom som et sjokk på Armfeldt. Uansett var det ikke mer å hente nordover, alle bygdene var utarmet og pesten herjet stygt allerede.

Onsdag 26. nov sender Armfeldt ut på nytt "et patent" hvor befolkningen i Sør-Trøndelag blir "beordret" til å skaffe mat. De som motsetter seg må vente straff i form av "ild og sverd". - Trolig var Armfeldts lojalitet så stor at han på dette tidspunktet fortsatt aktet å angripe Trondheim. Først måtte han kun sikre mer proviant. Armeen led mer og mer. Sult, utarming og kulde tærte på, og flere soldater døde. Disiplinen var ute av kontroll. De ulike regimentene som lå spredt over en lang, lang strekning var nærmest strategisk i oppløsning. Bestrebelsen etter mat og brensel tok fullstendig overhånd. De ulike regimentene var fullstendig overlatt til seg selv og ansvarlig for egen underbringelse. Det var mytteri og desertering, og mange ble hengt. - Alt dette måtte "bare under kontroll først, så....". Men det er klart at Armfeldt nå var i stor tvil.

Det vitner et utall med Gudstjenester, bønner og samtaler med sine mest fortrolige prester.

På den annen side visste Armfeldt at det stod ikke bedre til hos Budde, generalen som selv hadde "sverget" til utarmingstaktikken en måned tidligere. Kanskje tenkte Armfeldt at Budde nå skulle få kjenne sin egen medisin. Forholdene var på dette tidspunktet katastrofale i Trondheim. Pest og sjukdom herjet. Forsyningene slapp opp og innbyggerne døde som fluer. Biskop Hagelund skriver: *"Alle huser, steder og hytter ble oppfylt av døde mennesker"*. For Armfeldt var det kanskje et spørsmål om hvem som ville holde ut lengst, Trondheim eller han selv. Nå hevdes det at Armfeldt grunnet sin sterke religiøse tro ikke var mann for slike tanker som kunne ramme sivile så sterkt. Om dette sies for å rettfærdiggjøre et godt ettermæle eller ikke, kan vel diskuteres, men nøden fremtvang en rekke handlinger fra Armfeldts side som på ingen måte er forenlig med sitt egen ideologi. Hele bygder ble regelrett tilintetgjort.

Om det var en uthaling- og utarmingstaktikk eller ikke, er ikke godt å stadfeste. Som nevnt tidligere har ulike svenske historikere i ettertid lurt på hvorfor Armfeldt lå så lenge i ro, og ikke utviste større beslutsomhet, underforstått: Hvorfor han ikke angrep. Det var ikke likt en general som Armfeldt sett i relasjon til tidligere felttog mot Russland og Polen. De aller fleste er likevel av den klare mening at han og hans hær var for utmattet, demoralisert og dermed altfor usikker på utfallet.

Bedre hadde ikke general Budde det, som var under et meget hardt press. Trolig var situasjonen på kanten til å sprekke for begge to. Det som gjorde at det ikke ble et angrep fra den ene eller den andre parten, skyldes trolig det rykte som plutselig begynte å svirre om at kong Karl XII var død.

Kaptein Peter Långström

Fredag 21.nov forlater superspeideren til Armfeldt, kaptein Peter Långström, hovedkvarteret for spesialoppdrag. Han skal rekognosere veien tilbake til Sverige over Stjørdal, Forradalen og Stene skanse. Samtidig skal ha avlevere viktige rapporter til ansvarshavende i Duved og til kong Karl XII.

Kaptein Långström har før og under felttoget utøvd såkalt spaningsarbeide, og fristilt enhver form for underbringelse, blant annet tildeling av mat. For å holde seg og sine menn i live, fortelles det om dristige og overraskende fremstøt. Ulik framferd ga derfor Långström et visst renommé. For å illustrere det nevnes ofte at mødre brukte å skremme "slemme unger" med *"...da kommer han Långström og tar deg..."*. - Frikompaniet fremsto for mange som en bande med røvere som slo til mot de mest avsidesliggende gårder.

Långstrøms renommé er nok likevel tilkommet gjennom en imponerende evne til å spane, skjule seg og erverve det som erverves skulle under vanskelige og dramatiske forhold.

Kaptein Långström velger ruten over Klæbu, og ankommer først etter to dager til

Stjørdal. Tross denne forsiktige og delvis skjulte fremrykkingen, fikk general Budde kjennskap til at Långstrøm var underveis, hvilket bare kunne tolkes dithen at noe var på gang fra svenskenes side. Budde hadde stor respekt for Långstrøm fra tidligere erfaringer, og uttalte flere ganger: "*Denne Långstrøm volder oss mye bry*".

Etter overnatting på gården Fordal starter Långstrøm på sitt ritt oppover Forradalen tidlig på morgenen mandag den 24. nov. I og med at Långstrøm var gjenkjent, gikk 62 bønder fra Hegra under ledelse av den 25 år gamle Peder Jonsen Fornes i stilling nederst i Forradalen. Peder var kjent som dalens beste skarpskytter, og den eneste som hadde riller i løpet. Långstrøm hadde tatt med seg mannen på gården, Ola Hågensen, som veiviser, og da disse passerer blir det åpnet ild, og kapteinen faller av hesten, skadet av ett skudd i halen og ett i siden. Vesken med rapporter faller i elva, men blir plukket opp av bøndene, og bragt til general Budde i Trondheim omgående. Kaptein Långstrøm blir fraktet til gården Leirfald, hvor han dør fire timer senere under store smerter.

Kapteinen ble begravd under ei stor rogn på gården, og ved utgravninger straks før andre verdenskrig ble det funnet menneskebein, uniformsknapper og en finsk kniv.

Enkelte finske historieskrivere har nevnt Långstrøms fall som den avgjørende faktor for felttoget og dets skjebne (Långstrøm var finne). De henviser da til de viktige rapportene som falt i feil hender, pluss at svenskene ved basen hjemme i Duved ikke fikk omdisponert eller foretatt de nødvendige tiltak slik Armfeldt ønsket, - f.eks en evt. forflytting av forsyningslinjene og møte via Långå skanse i Vemdalen og over Røros. - Hadde Långstrøm lyktes i sitt oppdrag, ville kanskje 3 700 soldater blitt spart for sin dødsmarsj over fjellet. Dette er selvfølgelig kun spekulasjoner. Et viktig moment her, er hvor mye informasjon - og derav ordrer - de resterende av Långstrøms kompani satt inne med. De kom nemlig alle frem til Duved et par dager etterpå.

9. Felttoget trekker seg tilbake

Onsdag 17. desember holder Armfeldt krigsråd i sitt nye hovedkvarter ved Nyhus i Flå. Rykte om kongens død er hovedtema, og påvirker helt sikkert Armfeldts beslutning om å utsette angrepet på Trondheim.

Torsdag 18. desember bryter Armfeldt opp fra Melhus. Det er meget kaldt. For å trygge sine proviantsamlere sender generalen 400 ryttere og fotfolk sørover mot Dovrefjell. Plyndringstoktene ble lengre og lengre, hvilket skulle bekrefte den nød og utarming som de nærliggende bygder rundt Trondheim måtte ha vært utsatt for, og som førte til store tap av menneskeliv.

Fredag 19. desember ankommer kaptein Ratkie til Duved med arveprins Fredriks ordre om at Armfeldts arme skulle forlate Norge, men forbli ved grensen. Ordren videresendes i full fart mot Stene skanse, som fortsatt befestes av 500 karolinere. Nevnte ordre når aldri Armfeldt.

Ryktene om kongens død blir sterkere og sterkere. Soldatene mer og mer frustrerte.

Moralen er på bunn. Sult, nød og sykdom dominerer. Dertil har den meget strenge kulden skaffet ytterligere problemer. Alt går imot de stolte karolinerne. Flere soldater dør.

Fra sitt hovedkvarter, som nå er prestegården på Støren, sender Armfeldt brev til sin nestkommanderende, general De la Barre på Røros. Brev kom aldri frem. Samtidig gies det beskjed til presten i Holtålen og Singsås, Jacob Lobes, om i sin preken på søndag å beordre befolkningen til hjelp. Truslene blir stadig hardere. Henrettelser skjer for å statuere.

Juleaften drar Armfeldt med sin hovedstyrke på isen oppover Gaula til Singsås. Det er styggkaldt - panikken brer seg blant de "sommerklede soldatene". Juledagen ligger arméen i ro i Singsås, mens tropper raserer bygda og oppover mot Haltdalen. Fortropper er kommet til Haltdalen, hvor de deltar på Gudstjeneste og synger "Vår Gud han er så fast en borg".

En svensk tropp under ledelse av major J. H. Fieandt forsøker å nå Armfeldt via Tydal, men blir stanset ved Hilmo av den norske Majoren Emahusen og et skiløperkompani på 100 mann.

Fredag 26. des følger Armfeldt etter, og forenes med general de la Barre i Haltdalen. De la Barre kom da direkte fra Røros hvor han har plyndret kobber til en verdi av 6 750 daler og sendt det til Gavle over Långå skanse i Härjedalen.

Generaladjutant Marcks von Würstent befinner seg kL 12:00 i Vemdalen. Han sender nytt brev til Armfeldt om kong Karl XII's død og Ulrika Eleonoras tronbestigning. - Dette brevet er trolig den første bekreftelse Armfeldt får vedrørende kongens død. Brevet kom trolig frem om kvelden den 27. desember (7. januar 1719 norsk tid)

Neste dag brennes omtrent hele bygda for å gi soldatene varme der de sitter rundt kjempestore bål. I Stockholm holdes samtidig riksråd, hvor Ulrika Eleonora på sitt spørsmål vedrørende tilstanden til Armfeldts hær, får som svar: "*Arméén mår vel*".

10. Dødsmarsjen over fjellet

Søndag 28. desember 1718 har Armfeldt og hans stab bestemt seg for veivalg tilbake til Duved. De velger å gå nordover fra Gauldalen over Bukkhammaren til Tydalen, og derfra gå nord av Essandsjøen mot elva Ena nord av Sylane til Handøla i Sverige.

Felttoget sprer seg nå i lengde, og en del, blant annet Armfeldt overnatter tett opp under fjellet Bukkhammaren i ei lita grend som heter Aune. Andre fortsetter rake veien

over fjellet til Flora, Hillmo og Gressli.

Samtidig begynner retretten i Nord-Trøndelag. Skånes og Stene skanse brennes før svensketroppene begir seg via Inndalen over Sul, Sandvika og tilbake til Duved. Det sies at svenskene brant alt oppover Inndalen på sin vei hjemover.

Mandag 29. desember krysser hovedstyrken den første fjellovergangen. Det er streng kulde og vinden øker. 200 mann blir liggende igjen på Bukhammaren. Allerede dagen derpå utspiller det seg en annen side av skjebnen, som i seg selv høres grotesk ut, men under omstendighetene vel er forståelig, nemlig en utstrakt likplyndring.

Flora og Tydal var i disse tider temmelig tynt befolket. Det var ikke mer enn tre gårder på Østby i Tydal, slik at det var ikke mye å hente for flere tusen mann. Det som var gikk selvfølgelig med, slik at Tydalsområdet i seg selv ble fullstendig lagt øde unntatt et par gårder ved Østby som Armfeldt benyttet til hovedkvarter før avmarsj over til Sverige. Armfeldt tok inn i Gammelgården i Østby nyttårskvelden.

De få i Tydal som bodde langs Armfeldts forventede rute, gjorde som sivilbefolkningen alltid gjorde under felttoget, - de rømte til skogs eller seters med det de kunne få med seg av mat og verdisaker. Dette førte til at soldatene ankom til et dalføre uten tilgang på noe som helst. Tilstanden fra før var kritisk, og en fjellmarsj stod foran dem som i normalt fint vintervær kan være hard nok. Distansen langs den gamle vinterleden fra Østby i Tydal til Handøla i Sverige, er 55 km. Når vi så vet at det denne nyttårsnatta var den kaldeste i manns minne, burde erfarne finske vintersoldater ant uråd.

Var situasjonen så desperat at de nektet å se døden foran seg? Eller ble de rett og slett lurt av det optimistiske været? Trolig ikke. Rett nok var det meget pent vær nyttårskvelden, vindstille og klart måneskinn ("*Stille før stormen*" / "*Ringer rundt månen gir storm*"), - men sprengkulden i seg selv burde ha skremt de fra å gjøre et forsøk.

Kanskje hadde de ikke noe valg? Ikke hadde de mat, ikke hadde de brensel. Kulden var uutholdelig i slitte sommeruniformer, eller stjålte klær som allerede var skitne av stivfrossen søle. Her stod over 5 000 mann som hadde vært i felten, uten varme, mat og tak over hode under ekstremt dårlige værforhold i fem måneder. Syke og utarmet stod de rundt spinkle leirbål som snart ville slukke.

Kanskje tenke de: "*det spiller ingen rolle hvor vi fryser i hjel...*" og så la de i vei i sine lave neversko. Beina var allerede begynte å skifte farge.

Slutt på 1718 – slutt på livet

Torsdag 1.januar 1719 svensk tid (12. januar norsk tid), trolig midt på natten, satte

fortropper og hovedstyrken seg i bevegelse. Sammen med seg tvang de den 59-årige Lars Bersvenden og Lars Jonsen Østby som veivisere. De hadde også tatt med to kvinnelige gisler, Ingeborg Østby og Brynhild Tuset, pluss fem norske fanger.

Da de kom innunder Øyfjellet, og for enkelte avdelinger til Essandsjøen, satte stormen inn, og tvang de fleste til å "slå leir". De som var nærmest Østby, klarte å snu og kom seg ned til bygda igjen. Men for hovedstyrken var situasjonen håpløs. Fjellet er flatt, og uten særlig vegetasjon som skjold satte de fleste seg ned i klynger for å beskytte seg mot den drepende vinden. Mange av disse reiste seg aldri opp igjen. Deriblant veiviser Lars Jonsen som fant sin grav ved Essandsjøen. De to kvinnene fikk etter sterkt press fra Lars Bersvendens lov til å snu og dra ned til bygda igjen. Begge overlevde. Det gjorde også de norske dragonene som var fanger. De klarte ved ankomst Handøla å stikke av. Lars Bersvendens overlevde selve turen, men påkjenningen ble trolig for store, og han død kort tid etterpå. -

I flere bøker beskrives situasjoner rundt bålene mens stormen pågikk. Det vises til at flere soldater brant sine geværkolber for å holde varmen. Dette betviler jeg sterkt. Hadde de ikke fått til varme før stormen kom, samt beskyttelse, - så ville de aldri klare det etter at det braket løst. Og hva skulle de ha med - eller finne - opp på fjellet som kunne gi varme? - Episodene med geværkolbene - og andre dramatiseringer - må evt. ha funnet sted senere etter at den verste stormen hadde lagt seg, og de var på vei nedover fra fjellet i bjørkeskogen mot Handøla.

Stormen vedvarte i nesten tre dager, og det sier seg selv at soldatene ble spredt over store områder til ulike skjebner. Fredag 2. januar kom Armfeldt med "hovedstyrken" til svenskegrensen ved Bustvola mellom Sylane og Snasahøgarna. Her var mannefallet meget stort.

Lørdag ankommer likevel hovedstyrken langs elva Ena ned mot Handøla. Armfeldt er trolig blant disse. I de fleste bøker som er skrevet om dødsmarsjen, skriver forfatterne at flere soldater kom ned til Handøla så seint som omkring 20. januar. - Dette er helt uforklarlig.

Likplyndring

Flere bønder hadde gjemt seg på setrene innover fjellet. Dette var veiviser Bersvendens klar over, og det sies at han ledet Armfeldt litt lengere sør enn den vanlige vinterleden for å unngå setervollene. – Etter hvert som stormen løyet, iverksatte bygdefolket en storstilt likplyndring innover fjellet. Kropper og lemmer ble parterte eller kappet av, og tatt med ned i bygda hvor de ble tint opp slik at utstyr, klær og andre "eiendeler" kunne nyttiggjøres. Selv om dette virker noe makabert, må en ha forståelse for dette. På en måte tok bygdefolket bare tilbake det som var dem frarøvet. Og medlidenheten var trolig ikke så stor hos de bøndene som fikk gårdene avsvidd, for ikke å si hos de som mistet sine nærmeste på grunn av felttoget. Til tross for denne ubegripelige menneskelige tragedie som rammet broderfolket og nære skyldfolk rundt

kjølen, vil følgende illustrere hvilke følelser svenskene og felttoget etterlot seg de nærmeste årene: Frem til 1766 ble 13. januar norsk tid (2. jan) høytidsholdt som bønne- og takknemlighetsdag til minne om den svenske armeens undergang i fjellet.

Under den storstilt likplyndringen kom det også opp folk fra den andre siden av fjellet. Det fortelles at allerede mens stormen pågikk var det to bønder fra Meråker som dro innover på likplyndring. De kom aldri hjem igjen, men frøs i hjel. - Det nevnes også gjennom tradisjonsfortellinger at ulv-, jerv- og revebestanden aldri har vært så stor i Tydalsfjellene som de nærmest par årene etter tragedien.

11. Tallenes tale

De fleste historiekilder oppgir felttogets samlede tap til nøyaktig 4 273 personer. Og de anslår overlevende fra fjellmarsjen til å ligge på omkring 1800. Med utgangspunkt i ulike tall oppgitt i en bibliografi av Svante Hedin har jeg satt opp en del relasjoner i ca-tall:

Armfeldts samlet styrke	10 073
Avmarsj mot Trondheim fra Verdal andre gangen	6 430
Stene skanse, Skånes skanse + andre sikringer	800
Sendt hjem grunnet sykdom eller andre årsaker	3 000
Karolinere som omkom på fjellet:	2 300
Karolinere som omkom straks etter ankomst Handøla:	1 400
Antall omkomne som følge av fjellmarsjen:	3 700
Hengt grunnet desertering, mytteri etc.:	84
Død av sykdom, overfall, kamphandlinger ca.:	400
Totalt døde karolinere	ca. 4 300
Antall som overlevde dødsmarsjen i fjellet	ca. 1 800
Innen de norske styrkene omkom	ca. 1 500
hovedsakelig på grunn av sykdom og pest.	

Antall norske sivile som døde som en følge av Armfeldts felttog er vanskelig å anslå, men trolig ble under 50 drept som følge av direkte krigshandlinger, henrettelser o.l. - Derimot omkom flere tusen i Trøndelagsfylkene, og tildels i Jämtland, som en følge av sult, underernæring, sykdom og pest/epidemier i årene 1718 - 20. Dertil kommer et stort antall nedbrente gårder, avfolkede bygder og stort antall folk på vandring til andre deler av landet.

Soldater langveisfra - som vendte hjem tok med seg pesten og sykdommer til avsidesliggende bygder. I Hemneboka, årgang 1959, skriver Nils Hallan: "Bygda

drabbast hård av sjukdom då soldatane vende hjem på nyåret 1719". I ei lita bygd som Hemne døde 207 mennesker i 1719. Det skulle fortelle det meste.

De som aldri ble registrert

For å vri litt på den allestedsværende "memorial" (minnegrav): Hva med "*Den ukjente siviles grav*"? Hvor ble det av alle som ikke var registrerte eller som i ettertid ikke ble registrert eller funnet. - Det finnes ingen krig hvor utstrakt plyndring har foregått uten at det i samme slengen har medført et utall med voldtekter, og ofte med døden til følge. Selv Armfeldts disiplinerte og stolte supersoldater er seg selv nærmest når nøden er som størst og "villydyret våkner". Husk vi snakker her om ca. 10 000 mann.

Jeg skal ikke spekulere i graden av ovennevnte under dette felttoget. Det er ikke bevist på noen måte, - ei heller nevnt av noen seriøs profesjonell historiker eller amatørhistoriker for den saks skyld, men i Expressen (Avis i Stockholm) tirsdag 31. desember 1968 heter det i et intervju med Kaptein Torsten Jagemar og Major Sven Cronholm at en akter å iverksette undersøkelser av de nylige avdekkede massegraver ved Bustvola, bl.a (sitat): "*før att forsøka utrøna hur många kvinnor, som fanns med i dödsmarschen över fjället. 600 kvinnor ar i kyrkjeböckerna rapporterade som saknade från denna tiden*" (sitat slutt). -

Dette til ettertanke.

12. Hva skjedde med hovedpersonene?

Armfeldt og hans høyere offiserer fikk ingen reprimande. Både Armfeldt og De la Barre var tilstede 17. mars 1719 ved Ulrika Eleonoras kroning i Uppsala, hvor de var to av seks generaler som bar tronehimmelen over dronningen.

Begge generalene fikk igjen høye kommandoer. Armfeldt trakk seg etter hvert mer tilbake og levde et stille liv. Hjemmet hans ble etter hvert et religiøst senter, hvor flere av hans tidligere offiserer deltok.

Ettermæle til general Armfeldt er noe omstridt. Mange mener han var et meget godt menneske, men ingen stor hærfører. Han levde sine siste år utenfor Pernå i Finland sammen med sin kone, Lovisa Aminoff. Til sammen fikk de 20 barn mellom 1701 og 1726.

Den norske generalen Budde fikk meget sterk kritikk, blant annet av øverstkommanderende for de norske styrker, general Lützow. Likevel ble Budde slått til ridder av Dannebrogen i 1721, og hans ettermæle som offiser ble, tross nevnte kritikk, meget bra på alle vis.

Budde fortsatte som kommanderende general nordenfjells helt til sin død i Trondheim 13.april 1729.

13. Sluttkommentarer

Armfeldts felttog var rett nok en katastrofe for Sverige, for Armfeldt og hans stolte karolinere. Men først og fremst var det en tragedie for Trøndelag og Jämtland, og delvis for visse deler av Finland. -

For finnene må det hele ha fortonet seg i en ånd av håpløshet og maktesløshet. "Finland", landområdet som var i konstant krig, sendte stadig sine beste menn for å slåss for andre. De kom nettopp fra et tilbaketog i Russland, for så å bli sendt vestover til en tragedie i de norske fjell. Historikerne skriver: De av finnene som overlevde, brukte flere år på hjemveien - for dem ble nemlig veien usedvanlig lang og slitsom, flere ga opp underveis.

For Midt-Norge ble det også en slitsom og lang vei tilbake. Det var som å oppleve året 1349 på nytt. Men denne gangen var ikke døden svart, men blå-gul.

Det var en prestasjon av felttoget å ta seg frem slik de gjorde det de første ukene - uten tvil. Det var også en prestasjon at så mange klarte seg i Tydalsfjellene. Men hvilken prestasjon og offer var det ikke av folket rundt i bygdene og Trondheim by.

For de militære parter var det en krig uten kamp. For befolkningen i Trøndelag var det en kamp uten muligheter. Til slutt var det ikke Armfeldt eller Budde som var problemet, ikke engang for hverandre. Problemet var å klare seg fra time til time, uten mat, uten brensel, uten tak over hode, i tynne og slitte sko/klær og vedvarende i 5 måneder. Vekselvis kulde og store nedbørsmengder konkurrerte med pesten og epidemiene. Problemet var å få begravd sine nærmest fort nok - neste var klar til å falle.

Trøndelag mistet flere tusen. Familier og gårder ble utslettet. Bygder ble liggende brakk. Hustufter var alt som kom fram da snøen smeltet i mars. I fjellet blandet blå-gule farger seg med hvitveisen i vårløsninga, - og historikerne påbegynte sine militærstrategiske vurderinger. Ennå har de ikke begynte med de sivile lidelser - den største tragedie som har rammet et distrikt og en befolkning i Norge i en krig. Og det i en krig nesten uten trefninger - i en krig hvor fienden til slutt ikke var menneske - men hvor det i dobbelforstand var umenneskelig.

Hodeskallen til Karl den XII